

УДК 378.6+811.111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-1-37>

Наталія БАЧИНСЬКА,
orcid.org/0000-0001-9490-2344
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Військової академії (м. Одеса)
(Одеса, Україна) natalyabachynska75@gmail.com

АКТИВІЗАЦІЯ ГОВОРІННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КУРСАНТІВ ВВНЗ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Статтю присвячено питанням активізації говоріння на заняттях з англійської мови курсантів ВВНЗ та військовослужбовців, визначенню ефективних методів і засобів. У ході експериментальної роботи було збільшено відсоток англомовного говоріння на заняттях з курсантами/військовослужбовцями, з намаганням досягти однакової участі всіх присутніх на занятті, без монополізації уваги та навчального часу окремими учасниками групи, було проведено роботу щодо підвищення рівня мотивації до навчання із застосуванням рольових ігор та врахуванням реальних можливостей групи. Педагогічний вплив здійснювався з метою підвищення різних видів мотивації: цільової, успіху, країнознавчої, естетичної та інструментальної. Особлива увага приділялася змістовній та мовленнєвій цінності тренувальних вправ, завдання були побудовані з урахуванням реального інформаційного та лексичного запасу курсантів/військовослужбовців. Заняття проходили з широким використанням опор вербального і невербального характеру, впроваджувались реальні, проблемні та умовні мовленнєві ситуації. Особлива увага приділялася розвитку діалогічного мовлення, у зв'язку з його більшою складністю для мовців порівняно з монологічним мовленням. Враховувались такі характеристики діалогу, як реактивність та ситуативність. Використовувались такі види діалогу: стандартні (типові) та вільні діалоги з урахуванням їх можливої трансформації в ході розвитку розмови, залежно від змін ситуації мовлення, здебільшого на заняттях моделювались діалоги з використанням побутової та військової лексики. Результати контрольного зрізу знань курсантів/військовослужбовців, проведеного наприкінці експериментального періоду, показали значне покращення навичок говоріння, це ж відзначили й учасники експерименту в ході підсумкового опитування. Також вони засвідчили підвищення інтересу і мотивації до навчання, зокрема до самостійних видів роботи, що підтвердило ефективність запроваджених методів і засобів навчання.

Ключові слова: говоріння, мовлення, діалог, мотивація, мовленнєва ситуація, курсанти, військовослужбовці.

Nataliia BACHYNSKA,
orcid.org/0000-0001-9490-2344
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Military Academy (Odesa)
(Odesa, Ukraine) natalyabachynska75@gmail.com

IMPROVEMENT ON SPEAKING OF CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND SERVICEMEN DURING ENGLISH CLASSES

The article is devoted to the issues of improvement on speaking of cadets of higher military educational institutions and servicemen during English classes. The effective methods and means of improvement on speaking were defined. In the course of experimental work the percentage of speaking of cadets of higher military educational institutions and servicemen during English classes were increased. The effort was given to the achievement of equal speech participation of all members of the group without monopoly of attention and time of separate members of the group. The work was done to increase motivation for learning English with the help of role-plays and taking into consideration the real capability of the group. Pedagogical influence was carried out in order to increase different types of motivation: target, success, country study, aesthetic and instrumental. Special attention was paid to the content and speech value of training exercises; the tasks were built taking into account the real amount of information and vocabulary that cadets and servicemen have. The classes were held with extensive use of verbal and non-verbal supports; real, problematic and conditional speech situations were used. Special attention was also paid to the development of dialogic speech; it was done due to its greater complexity for speakers compared to monologue speech. Such characteristics of dialogue as reactivity and situationality were taken into account. The following types of dialogue were used: standard (typical) and free dialogues. Possible transformation of the dialogues during the development of the conversation was taking into account. During the class the dialogues were formed with the help of household and military vocabulary. The results of the control test of knowledge

of cadets and servicemen conducted at the end of the experimental period showed a significant improvement in speaking skills. The same results were noted by the participants of the experiment in the final survey. They also showed an increase of interest and motivation in learning, in particular in independent types of work, which confirmed the effectiveness of the implemented methods and means of learning.

Key words: *speaking, speech, dialogue, motivation, speech situation, cadets, servicemen.*

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні відносини, інформаційний вибух, міжнародна економічна та політична інтеграція зумовлюють залучення випускників вищих військових навчальних закладів до безпосереднього здійснення міжнародних зв'язків, що супроводжуються значним зростанням та розширенням культурних та ділових контактів. Усе це підвищує вимоги до рівня володіння англійською мовою курсантів вищих військових навчальних закладів (далі – ВВНЗ) та військовослужбовців, зумовлюючи пошук нових методів та форм навчання англійської мови.

Умови іншомовного спілкування в сучасному світі, коли англійська мова є засобом комунікації, пізнання, отримання та накопичення інформації, визначили необхідність володіння курсантами ВВНЗ та військовослужбовцями всіма видами мовленнєвої діяльності: говорінням та аудіюванням, а також читанням та письмом. Рівень адекватності володіння тим чи іншим видом мовленнєвої діяльності перевіряється в практиці англійськомовного спілкування. Розглядаючи питання навчання мовлення, слід урахувати, що усне мовлення є двостороннім процесом, що складається з уміння говорити англійською мовою (експресивна сторона мовлення) та вміння розуміти мову інших людей (рецептивна сторона мовлення). Йдеться про підготовку курсантів ВВНЗ та військовослужбовців до діалогу культур, де навички монологічного та діалогічного спілкування є дуже важливими, але перевага в бік діалогу значно сильніша. Це і зрозуміло, адже в реальному спілкуванні нам рідко доводиться виступати з тривалими монологами. Спілкування здебільшого є або діалогічним, або полілогічним, саме тому значення активізації продуктивного виду мовленнєвої діяльності (говоріння) важко переоцінити, оскільки воно є невід'ємною частиною вільного володіння мовою, саме на нього звертається особлива увага, коли йдеться про результати та ефективність навчання.

Аналіз досліджень. Аналіз наукової та методичної літератури доводить, що оволодіння іншомовним усним мовленням – складний процес: мовець має опанувати різні навички (говоріння, аудіювання), що включають як мовні, так і позамовні елементи, і вміти вести вільну розмову (Dincer, 2017: 104–112), (Richards, 2008: 34), (Shumin, 2002: 110–112) та ін. На додаток до лінг-

вістичної, соціолінгвістичної та дискурсивної компетенції можна перерахувати ряд факторів, що впливають на мовлення носіїв мови, включаючи обмеження, пов'язані з дозріванням (вік), факторами слухового середовища (навички аудіювання), соціокультурними факторами (елементи культури) та афективними факторами (тривожність щодо якості говоріння і сприйняття, мотивація, самооцінка, рівень впевненості) (Kawai, 2008: 218–230), (Shumin, 2002: 87–90).

Розмовне англійське мовлення складне за своєю природою, тому під час його опанування витрачаються значний час та зусилля (Dincer, 2017: 1–25), (Kawai, 2008: 220–221); здебільшого труднощі виникають в оволодінні мовою на комунікативному рівні (Pawlak, 2018: 269–291), зокрема під час навчання читання та говоріння (Dincer, 2017: 5–6), (Zhang&Head, 2009: 1–9). Хоча говоріння є найбільш складною навичкою, більшість осіб, які вивчають англійську мову, мають обмежені можливості для практики мовлення поза аудиторією, незважаючи на сучасні технологічні досягнення (Dincer&Yesilyurt, 2013: 88–95), (Kawai, 2008: 218–230), (Pawlak, 2018: 269–291), (Ruixue, Zejun&Yijing, 2012: 26–31).

Попри результати численних досліджень, залишається не вирішеним багато питань про те, як досягти ефективності в процесі розвитку навичок говоріння англійською мовою, що обґрунтовує необхідність проведення подальших досліджень у цьому напрямі, з метою виявлення ефективних методів і засобів покращення навичок говоріння.

Мета статті – визначити методи і засоби активізації говоріння на заняттях з англійської мови курсантів ВВНЗ та військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Започатковуючи дослідження активізації говоріння на заняттях з англійської мови курсантів/ військовослужбовців, ми керувалися дидактичними, педагогічними, методологічними та лінгвістичними засадами вивчення англійської мови, зокрема положенням про те, що формування і подальша активізація навичок говоріння вимагає використання спеціальних вправ і завдань, методів, форм і засобів. По-перше, це збільшення проценту говоріння на занятті курсантів/військовослужбовців, тоді як викладач лише спрямовує та моделює різні форми мовної взаємодії. По-друге, однакова

участь у спілкуванні всіх присутніх на занятті. Викладач намагається не допускати монополізації уваги й навчального часу найбільш розкутими та успішними курсантами/військовослужбовцями, залучаючи до спілкування навіть слабких і сором'язливих. Третє – підвищення рівня мотивації під час заняття завдяки використанню різних джерел створення мотивації. Наприклад, створення ситуації ділової гри, де рівень мотивації досить високий, і, навіть якщо каже одна людина, решта учасників не виключені із загального режиму роботи, а виконують інші мовні дії: слухають, записують тощо. Четверте – рівень ситуацій мовлення має відповідати реальним можливостям даної групи.

Під час проведення занять, спрямованих на актуалізацію говоріння, ми стикнулися з певними труднощами: деякі учасники навчальної групи відчували побоювання зробити помилку, сором'язливість, страх надмірної критики як з боку слухачів, так і з боку викладача. Для подолання цих проблем ми намагалися на занятті створити атмосферу доброзичливості та довіри, на власному прикладі, за потреби, демонструючи визнання своїх помилок, прагнення вдосконалити власні знання і навички, толерантне ставлення до допущених помилок, використовуючи тільки конструктивні зауваження, припиняючи критику з боку слухачів, а також, за необхідності, створюючи найбільш «критично налаштованим» складні ситуації для демонстрації власних знань та навичок. Широко використовувалися колективні форми роботи (парні, групові, проектні), де успіх кожного матеріалізується в успіху всієї групи, та навпаки. Також під час проведення занять урахувався рівень та вид мотивації курсантів ВВНЗ та військовослужбовців, створювалися умови для її підвищення, зокрема, використовувалися такі види підвищення мотивації (Гурина, 2016: 104–115), (Деркач, 2018: 49–53):

Розглянемо їх більш докладно: 1) сутність цільової мотивації полягає в ясному усвідомленні як кінцевої мети вивчення англійської мови, так і мети виконання кожного завдання. Добре засвоюється те, що пов'язане з професійною діяльністю людини, що потрібно для цієї діяльності, на що вона спрямована та за допомогою чого здійснюється; 2) мотивація успіху особливо важлива на початкових етапах навчання, вона створює підґрунтя для подолання труднощів і дає відчуття отримання знань, які можна використати на практиці, наприклад, у спілкуванні з іноземцями; 3) країнознавча мотивація – сам факт переміщення звичайних дій і подій у країну, мова якої

вивчається, підсилює інтерес курсантів ВВНЗ та військовослужбовців, дає можливість звернути увагу на різні прояви національних специфічних особливостей іншої культури. Порівняльний аналіз та зіставлення культурних особливостей рідної країни та країн досліджуваної мови дозволяють краще зрозуміти особливості суто мовних явищ, які є відображенням фактичних сторін життя людей, адже мова швидко реагує на всі соціальні зміни в житті тієї чи іншої країни. У ній знаходять відображення звичаї та традиції, соціально-політична взаємодія країни з іншими країнами світу. Все це має велику цінність для розуміння соціальної природи мови, її зв'язку з мисленням, але за умови, що даний матеріал вміло обговорюється і справді співвідноситься з матеріалом, що вивчається; 4) зміст естетичної мотивації полягає в задоволенні, отриманому в процесі вивчення мови, цьому слугують використання під час занять наочних посібників, картин, слайдів, відеоматеріалів, музики, пісень, елементів віртуальної і доповненої реальності. Всі використовувані засоби мають бути естетичними, викликати і підтримувати інтерес до вивчення мови; 5) інструментальна мотивація характеризується тим, що відповідно до особливостей роботи мозку, темпераменту, видів пам'яті та інших аспектів індивідуальних відмінностей кожен курсант/військовослужбовець має свої улюблені форми і види робіт. Один із легкістю складає змістовні розповіді з лексикою, що вивчається, інший із задоволенням перекладає тощо. Врахування інструментальної мотивації полягає в тому, щоб дати можливість кожному курсанту/військовослужбовцю максимально виразити себе в улюбленому та найуспішнішому виді робіт. Навчання в колективі й через колектив передбачає як можливість «сольної» самореалізації, так і застосування таланту в групових формах роботи. Це наочно простежується у створенні спільних проєктів. Кожен вагомий внесок до загального успіху групи допомагає закріпити відносини «відповідальної залежності» між членами групи.

Заняття з розвитку й актуалізації навичок говоріння спиралися на вже сформовані лексичні та граматичні навички в рамках теми, що вивчалася. Крім лексичних одиниць та граматичних структур, курсантам ВВНЗ/військовослужбовцям необхідно було знати і вміти використовувати різні мовленнєві формули задля побудови логічного висловлювання (вступні та прикінцеві фрази, певні мовленнєві кліше відповідно до теми та ситуації мовлення) тощо. Підґрунтям виступило опанування текстів для читання та аудіювання,

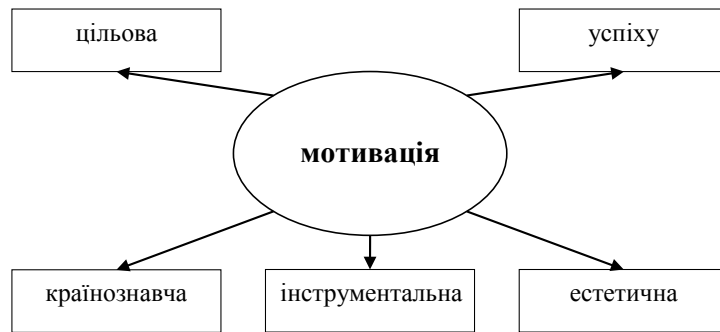

Рис. 1. Види мотивації

мовний матеріал яких забезпечував інформаційне заповнення і необхідний набір мовних та позамовних засобів комунікації.

Велике значення в цьому питанні відіграла змістова та мовна цінність тренувальних вправ. Передбачені завдання будувалися з урахуванням реального інформаційного та лексичного запасу курсантів ВВНЗ та військовослужбовців. Широко використовувалися опори вербального характеру (схеми, таблиці, плани з ключовими словами, опорні конспекти тощо) і невербальні опори (картинки, слайди, музика тощо). Враховувались умови створення мовної ситуації, які поділяються на три основні групи: реальні, проблемні та умовні. Реальні ситуації на занятті обмежені ролями викладача і курсантів/військовослужбовців, а отже, не такі численні. Проблемні ситуації виникають тоді, коли існує кілька різних думок або принаймні дві взаємовиключні з одного питання. Умовні ситуації краще моделювали реальні ситуації спілкування, охоплюючи різні типи мовної поведінки, сприяючи збагаченню соціального досвіду учасників групи за рахунок розширення спектра комунікативно програваних ролей.

Під час активізації говоріння основна увага приділялась розвитку діалогічного мовлення,

оскільки для навчального спілкування діалогічне мовлення представляє набагато більше труднощів, ніж монологічне. Безумовно, багато що залежить від ситуації, психологічних особливостей курсантів ВВНЗ та військовослужбовців, безлічі інших факторів, але дане твердження має цілком об'єктивне обґрунтування. В основі специфіки формування діалогу лежать аспекти, зумовлені його характеристиками.

Так, реактивність зумовлює об'єктивні проблеми оволодіння цією формою говоріння англійською мовою для учасників групи. В основі цих труднощів лежать такі причини: реакція партнера зі спілкування може бути абсолютно непередбачуваною, наприклад, він може несподівано перевести розмову в інше русло. Не менш важко впоратися і з ситуацією, в якій реакції взагалі немає. В обох випадках необхідно в процесі спілкування змінювати спочатку намічену логіку розмови, підключати різноманітні дискурсивні прийоми для досягнення поставленої мети спілкування. Інколи курсантам/військовослужбовцям бракувало соціальних навичок діалогічного спілкування не тільки англійською, а й рідною мовою. Це виявлялося не стільки в незнанні лексики, граматики тощо, як у невмінні входити в контакт з людьми,

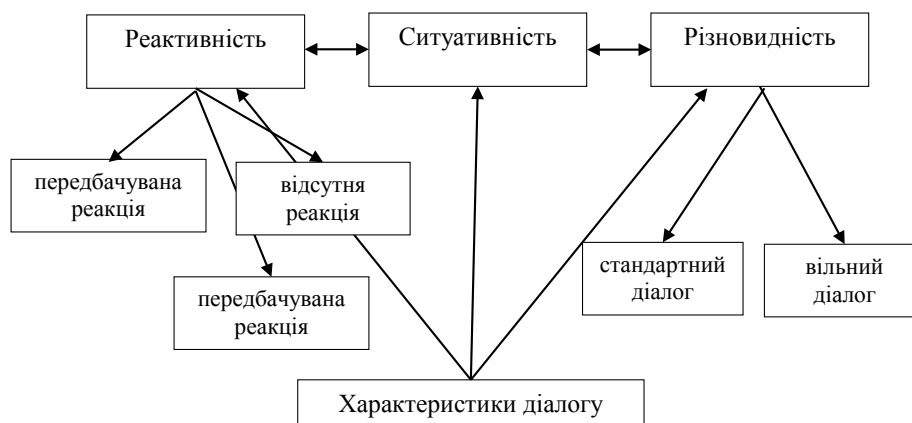

Рис. 2. Характеристики діалогу

своєчасно і доречно відповідати на запитання, виявляти зацікавленість у тому, що говорить співрозмовник, підтримувати розмову за допомогою простих реплік реагування, адекватно використовувати міміку, жести, інтонацію та інші паралінгвістичні засоби. Враховувалось також те, що, крім уміння говорити, діалог передбачає вміння розпізнавати усне мовлення на слух. У зв'язку з цим для успішного ведення діалогу необхідно мати певний рівень розвитку мовного слуху, компенсаторних умінь, ймовірного прогнозування тощо.

Мовлення не буває поза ситуацією, в діалозі саме ситуація визначає мотив говоріння, який у свою чергу є джерелом породження мовлення. Навчальне спілкування має власну специфіку, навчальні діалоги завжди протікають за тими самими законами, що й у реальному спілкуванні. Отже, ситуативність – одна з характерних рис діалогу, яка передбачає, що успішність діалогічної взаємодії на занятті багато в чому залежить від заданої ситуації та розуміння учасниками мовного завдання. Ситуативність становить суть і визначає логіку цієї форми мовлення.

У процесі роботи ми використовували різні види діалогу: 1) стандартні (типові), оскільки найчастіше в реальному житті зустрічаються стандартні діалоги, наприклад, діалог офіціанта та відвідувача ресторану або покупця і продавця тощо; 2) вільні діалоги, до яких належать розмови, дискусії, інтерв'ю, тобто ті форми мовленнєвої взаємодії, де змістові межі мовлення кожного з партнерів, а отже, і загальна логіка розвитку розмови жорстко не фіксуються соціальними мовними ролями. Проте слід зазначити, що межа між вільними та стандартними діалогами в реальному спілкуванні дуже рухлива, ці різновиди діалогів

можуть легко трансформуватися в ході розвитку спілкування, залежно від змін ситуації мовлення. На заняттях моделювались ситуації вільного і стандартного діалогу з використанням побутової та військової лексики.

Після завершення серії занять ми провели опитування учасників освітнього процесу, в ході якого курсанти ВВНЗ та військовослужбовці засвідчили покращення навичок говоріння англійською мовою та діалогічного мовлення. Крім того, курсанти ВВНЗ та військовослужбовці зазначили, що вони, ґрунтуючись на матеріалі проведених занять, самостійно почали використовувати різні технологічні інструменти для покращення навичок говоріння, наприклад, грали у відеоігри онлайн та офлайн, брали участь у чатах для спілкування з носіями мови, дивилися телесеріали та відео для поліпшення вимови та розуміння. Все це свідчить про підвищення мотивації до навчання. Результати контрольного зрізу знань також підтвердили ефективність упроваджених методів та засобів активізації говоріння та діалогічного мовлення, оскільки якість говоріння підвищилась на 20% порівняно з контрольною групою, в якій навчання проходило за традиційною програмою.

Висновки. У результаті аналізу наукової та методичної літератури, проведених досліджень щодо визначення і подолання труднощів у навчанні говорінню та побудові діалогів, проведення роботи щодо визначення видів мотивації та її підвищення педагогічними засобами і прийомами, використання різних видів діалогу, впровадження низки вправ та засобів курсанти ВВНЗ і військовослужбовці значно підвищили рівень говоріння і діалогічного мовлення, що свідчить про ефективність означеної методики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гурина Н. В. Експериментальна перевірка ефективності методики професійно орієнтованого навчання майбутніх учителів вживання англійських інтонацій у говорінні. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : «Педагогіка та психологія»*. Київ, 2016. Вип. 25. С. 104–115.
2. Деркач А. С. Інтенсивне навчання іноземних мов: базові методи, принципи і моделі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : «Педагогічні науки»*. Чернігів, 2018. № 148. С. 49–53.
3. Dincer A. EFL learners' beliefs about speaking English and being a good speaker: A metaphor analysis. *Universal Journal of Educational Research*. 2017. № 5 (1). P. 104–112. URL: <https://doi.org/10.13189/ujer.2017.050113> (date of access: 11.01.2022).
4. Dincer A., Yesilyurt S. Pre-service English teachers' beliefs on speaking skill based on motivational orientations. *English Language Teaching*. 2013. № 6(7). P. 88–95. URL: <https://doi.org/10.5539/elt.v6n7p88> (date of access: 09.01.2022).
5. Dincer A., Yesilyurt S. Motivation to speak English: A self-determination theory erspective. *PASAA: Journal of Language Teaching and Learning in Thailand*. 2017. № 53 (1)/ P. 1–25. URL: <https://doi.org/10.14456/pasaa.2017.1> (date of access: 21.12.2021).
6. Kawai Y. Speaking and good language learners. InC. Griffiths (Ed.). *Lessons from good language learners*. Cambridge: Cambridge University, 2008. P. 218–230. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497667.020> (date of access: 24.12.2021).
7. Pawlak M. Investigating the use of speaking strategies in the performance of two communicative tasks: The importance of communicative goal. *Studies in Second Language Learning and Teaching*. 2018. № 8(2). P. 269–291. URL: <https://doi.org/10.14746/ssllt.2018.8.2.5> (date of access: 05.01.2022).

8. Richards J. C. Teaching listening and speaking. From theory to practice. New York, NY: Cambridge University, 2008. 48 p.
9. Ruixue M., Zejun M., Yijing W. An empirical study on speaking proficiency training for Chinese EFL learners. *Higher Education of Social Science*, 2012. № 2 (1). P. 26–31.
10. Shumin K. Factors to consider: Developing adult EFL students' speaking abilities. 2002. 240 p.
11. Zhang X., & Head K. Dealing with learner reticence in the speaking class. *ELT Journal*. 2009. № 64 (1). P. 1–9. URL: <https://doi.org/10.1093/elt/ccp018> (date of access: 11.01.2022).

REFERENCES

1. Hurina N. V. Eksperymental'na perevirka efektyvnosti metodyky profesiynooriyentovanoho navchannya maybutnikh uchyteliv vzhyvannya anhliys'kykh intonem u hovorinni [Experimental verification of the effectiveness of the methodology of professionally oriented teaching of future teachers of English intonation in speaking]. Bulletin of the Kyiv National Linguistic University. Series Pedagogy and Psychology. Kyiv, 2016. Issue. 25. pp. 104–115 [in Ukraine].
2. Derkach A. S. Intensyvne navchannya inozemnykh mov: bazovi metody, pryntsypy i modeli [Intensive learning of foreign languages: basic methods, principles and models]. Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University Series: Pedagogical Sciences. Chernihiv, 2018. № 148. pp. 49–53 [in Ukraine].
3. Dincer A. EFL learners' beliefs about speaking English and being a good speaker: A metaphor analysis. *Universal Journal of Educational Research*. 2017. № 5(1). P. 104–112. <https://doi.org/10.13189/ujer.2017.050113> (date of access: 11.01.2022)
4. Dincer A., & Yesilyurt S. Pre-service English teachers' beliefs on speaking skill based on motivational orientations. *English Language Teaching*. 2013. № 6(7), P. 88–95. <https://doi.org/10.5539/elt.v6n7p88> (date of access: 09.01.2022) [in USA].
5. Dincer A., & Yesilyurt S. Motivation to speak English: A self-determination theory perspective. *PASAA: Journal of Language Teaching and Learning in Thailand*. 2017. № 53(1), P. 1–25. <https://doi.org/10.14456/pasaa.2017.1> (date of access: 21.12.2021)
6. Kawai Y. Speaking and good language learners. In C. Griffiths (Ed.). *Lessons from good language learners*. Cambridge: Cambridge University, 2008. P. 218–230. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497667.020> (date of access: 24.12.2021) [in USA].
7. Pawlak M. Investigating the use of speaking strategies in the performance of two communicative tasks: The importance of communicative goal. *Studies in Second Language Learning and Teaching*. 2018. № 8(2). P. 269–291. <https://doi.org/10.14746/ssl.2018.8.2.5> (date of access: 05.01.2022)
8. Richards J. C. Teaching listening and speaking. From theory to practice. New York, NY: Cambridge University. 2008. 48 p.
9. Ruixue M., Zejun M., & Yijing W. An empirical study on speaking proficiency training for Chinese EFL learners. *Higher Education of Social Science*, 2012. №2(1), P. 26–31
10. Shumin K. Factors to consider: Developing adult EFL students' speaking abilities. 2002. 240 p.
11. Zhang X., & Head K. Dealing with learner reticence in the speaking class. *ELT Journal*. 2009. №64(1). P. 1–9. <https://doi.org/10.1093/elt/ccp018> (date of access: 11.01.2022)